

U.T. XIII. 1990-1991. Pàgs. 109-126.

S. PAU, *I CORINTIS* 12: 9-31
(EL COS HUMÀ I L'ESGLÉSIA), O EL REREFONS
CLÀSSIC D'UN SÍMIL ÚTIL
I VERITABLEMENT SIGNIFICATIU

Pau Gilabert i Barberà

Per a Miquel Canyelles

Des de la publicació d'*Agnostos theos* d'Eduard Norden¹, qualsevol estudiós de S. Pau és molt conscient -si no ho era ja abans- de la dificultat innegable que suposa relacionar el pensament i les paraules de l'apòstol de Tars amb fonts clàssiques concretes i precises. Faig menció d'aquest interessantíssim estudi precisament perquè el rigor i la seriositat tant de les afirmacions com dels suggeriments que conté podrien fer pensar més aviat el contrari. I, tanmateix, pocs llibres com aquest, al meu entendre, han deixat tan clar que treballar amb textos de S. Pau és difícil i arriscat. O, dit altrament, la personalitat intel·lectual del sant, malgrat tots els deutes que en determinats moments pugui tenir amb aquell o aquell altre -incloent-hi escoles, corrents, etc.-, la major part de les vegades es deixa difícilment adscriure a fonts inequívokes. Doncs bé, allò que em proposo de dur a terme en les pàgines següents seria la prova contundent del que acabo de dir, ço és, molts dels símils dels textos paulins s'inscriuen en un marc de referències difús però latent on tot és dit perquè hom

¹Stuttgart 1956.

pot dir-ho. L'escriptor sap perfectament que els qui l'escolten o llegeixen, amb independència que siguin conscients o no del volum de coneixements incorporats pel fet simple de pertànyer a un món cultural concret, entendran el missatge amb l'ajut inestimable d'imatges carregades de significat, veritables eines del poder intel·lectiu dels homes. Naturalment, hom podria preguntar-se també fins a quin punt el mateix S. Pau n'és conscient, del marc de referències global que intentaré de presentar, però aleshores tornaria a aprofitar-me de l'obra de Norden per recordar que l'apòstol sap, gairebé sempre, molt més del que expliciten les seves paraules. En qualsevol cas, ningú no podria respondre adequadament aquesta pregunta, de manera que l'exercici que proposo és exactament això, un exercici, prou convincent -espero- perquè el lector no tingui la sensació decebedora d'haver-se mogut continuament pel terreny de l'indemostrable i de l'increïble. Resumint, un treball més en la línia d'altres que ja he publicat en aquesta mateixa revista² i que malda per resseguir les petjades de la cultura clàssica -greco-romana- en documents d'índole diversa.

Donem pas, per tant, al text que analitzaré tot seguit. En efecte, ¿qué ens diu la coneguda primera epístola canònica de S. Pau als Corintis (12: 19-31), "famosa" entre d'altres coses per les polèmiques afirmacions del sant respecte del matrimoni, el celibat, la subjecció de les dones a llurs marits i un llarg etcètera? S. Pau exhorta els Corintis a abandonar les divisions que s'han fet paleses en el si d'aquesta comunitat, per tal que, més enllà de tot tipus de desavinença, prevalgui entre ells un mateix pensament i un mateix parer³. Aquest consell, tanmateix, presuposa un conreu de l'esperit que els seus germans semblen haver abandonat, de manera que, quasi com si es tractés d'una premonició del tipus de material que emprarà més endavant, es veu obligat a recordar-los que no ha pogut parlar-los com a espirituals, sinó com a carnals, puix que, del moment que entre

²En especial, "El De opificio mundi de Filó d'Alexandria, o les lleis de l'al·legorisme clàssic al servei de la teologia pedagògica", *Universitas Tarraconensis*, XI (1987), 107-122.

³. 1: 10-12.

ells hi ha gelosia i desacord, son carnals i es comporten d'una manera massa humana⁴. Aviat comprenem, doncs, que en aquesta comunitat formada per creients de distinta procedència no és fàcil assolir una comunió de vida. Hi ha tensions de tota mena, entre jueus i grecs, homes i dones, rics i pobres, entre els qui desitgen carismes per a llur profit i els qui els exerceixen per l'edificació de la comunitat, etc. Als Corintis els agrada de formar petits grups amb un carismàtic al front. Són inclinats a l'exageració, al desig de cridar l'atenció i a valorar-se més del que és degut. Són vanitosos i prefereixen els ministeris més importants que permeten de mostrar les habilitats personals. «Valoran más la elocuencia que el contenido evangélico, y la apostolicidad del mensaje les interesa poco. Dignos descendientes de aquellos griegos de los que habla Tucídides, amigos de discursos y novedades, son el producto de su ambiente»⁵.

Independentment del grau d'exageració d'aquestes darreres paraules, el cert és que l'apòstol sap molt bé a qui ha d'adreçar la paraula -en la seva majoria, grecs- i, per tant, tot fa suposar que els respondrà -ho confessi o no- amb la mateixa moneda. No és ara el moment de fer valoracions globals que no em pertocuen, però les cartes paulines són amb freqüència un edifici retòric construït amb l'ajut de tots els maons necessaris: proposició, exordi, narració, digressió, argumentació i peroració⁶. M'estic allunyant, no obstant, de l'objectiu inicial. Poso fi, doncs, l'obligat prolegomen i passo sense més dilacions a la lectura del passatge escollit.

«Car, de la mateixa manera que el cos és un, encara que tingui molts membres (τὸ σῶμα ἓν ἐστὶν καὶ μέλη πολλὰ ἔχει), i tots els membres, encara que siguin molts, formen un sol cos ἓν σῶμα), així també el Crist. En efecte, tots nosaltres hem estat batejats en un sol esperit (ἐν ἑνὶ πνεύματι) per formar un sol

⁴. 3: 1-4.

⁵M. Carrez - P. Dornier. M. Dumais - M. Trimaille, *Cartas de S. Pablo y Cartas Católicas*, Madrid 1984, p. 67 (i pp. 61-113). Vegi's també J. Murphy - O'Connor, *Corinthe au temps de Saint Paul*, París 1986.

⁶M. Carrez, *Op.cit.*, p. 69. Sobre la qualitat literària de S. Pau, vegi's, p.e., Amédée Brunot, *Le génie littéraire de Saint Paul*, París 1955.

cos (ἐν σῶμα), tant jueus com grecs, tant esclaus com lliures, i tots hem begut d'un sol esperit (ἐν πνεῦμα). Certament, el cos no és un sol membre, sinó molts. Si el peu deia: "Puix que no sóc mà, no s'ol del cos", no per això deixarà de formar part del cos. I, si l'orella deia: "Puix que no sóc ull, no sóc del cos", no per això deixarà de formar part del cos. Si tot el cos (ὅλος τὸ σῶμα) fos ull, on seria l'oïda? Ara bé, Déu disposà els membres en el cos, cadascun d'ells, com li plagué. D'altra banda, si tots fossin un sol membre (τὰ πάντα ἐν μέλος), on seria el cos? En conseqüència, molts són els membres, però el cos és un (πολλὰ μὲν μέλη ἐν δὲ τὸ σῶμα. L'ull no pot dir a la mà: "No et necessito pas", o, al seu torn, el cap als peus: "No us necessito pas". Ans al contrari, els membres del cos que semblen ser més febles són igualment necessaris, els que semblen menys nobles els envoltem de més gran honor, i els menys decents reben per part nostra major decència per tal com els que ja ho són no en tenen cap necessitat. Déu, però, conjuminà el cos (συνεκέρασεν τὸ σῶμα), donant més honor a qui li'n mancava, per tal que no hi hagués escissió (σχίσμα) en el cos, sinó que tots els membres tinguin la mateixa cura els uns dels altres. Heus aquí perquè, quan un membre pateix (πάσχει), pateixen (συνπάσχει) tots els membres amb ell, i, quan un membre és honorat, s'alegren tots els membres amb ell.

Vosaltres sou, doncs, el cos de Crist i part dels seus membres. I, en el si de l'Església, n'hi ha que Déu va fer primerament apòstols, segonament profetes i, en tercer lloc, mestres; després, els qui tenen poders, els qui tenen el do de guarir, d'ajudar, de governar, de parlar diverses llengües. Són tots apòstols, profetes o mestres? Tenen tos poders, el do de guarir, de parlar llengües o d'interpretar-les? Aspireu, però, a les gràcies més grans».

Val a dir que, en principi, hom no tindria per què dubtar de les paraules del sant quan, en iniciar l'epístola, assegura: «Jo, germans, en venir a vosaltres, no vaig venir a anunciar-vos el testimoniatge de Déu amb ostentació d'eloqüència o de saviesa... allò que predicava no consistia pas en persuasives

paraules de saviesa, sinó en demostració d'Esperit i de poder...»⁷. Això no obstant, que hi hagi un desig sincer de no fer ostentació d'eloqüència o de saviesa, no vol dir en cap cas, com suggeria abans, que S. Pau no estigui en possessió d'un cabal molt considerable de "llocs" als que poder acudir en el moment adequat. Escriptor i lector -lectors-, més enllà del missatge pregon en el qual recau tot l'èmfasi, s'entenen gràcies a un símil que forma part d'un patrimoni comú. No mantinc, és clar, que l'un i l'altre, en el moment d'escriure o de llegir, recordin pas a pas la de ben segur complexa trajectòria de l'instrument emprat, però ambdós treuen profit d'una tradició que els pertany i que, malgrat venir d'una cultura que ha calgut i cal convertir, continuarà prestant durant molt de temps -segles- idees, conceptes, imatges, edificis doctrinals sencers, etc. Encara més, tractant-se de S. Pau, el més probable és que mai no arribem a saber de quina o de quantes fonts beu, però paga la pena, si més no, de presentar-ne un mosaic prou ampli on poder escollir -si és que cal fer-ho- o vers on dirigir les nostres sospites.

Efectivament, atesa la comparança establerta entre el cos humà i l'Església, és aconsellable i lògic de parar esment en primer lloc en la medicina grega a la recerca de símils i idees semblants⁸. El primer text que m'agradaria de presentar pertany al tractat *Sobre els llocs en l'home*⁹. En un moment donat, quan es parla de com aplicar el millor tractament a les parts afectades, ço és, fixant l'atenció en les parts que causen l'afecció, llegim: «El cos és una unitat idèntica a si mateixa (τὸ δὲ σῶμα αὐτὸ ἕνωτῶ τῶντων ἐστὶ) que es compon de parts iguals, encara que no estiguin disposades d'igual forma: les petites i les grans, les de dalt i les de baix. I si algú, prenent la part més petita del cos (τοῦ σώματος μέρος τὸ μικροτάτον), vol produir una lesió, tot el cos sentirà el mal,

⁷. 2: 1-6.

⁸Naturalment, no em pertoca de tractar, ni tan sols mínimament, la problemàtica general de l'anomenat *Corpus Hippocraticum*: data de composició, formació, transmissió, etc. Per tot això, vegeu's, p.e., E. Vintró, *Hipócrates y la Nosologia hipocràtica*, Barcelona 1972, pp. 36-94.

⁹Loc. Hom. I, 22-33 (L. VI).

i per aquesta raó, perquè la part més petita del cos té tot allò que té la més gran. Qualsevulla sensació que experimenti, desagradable o plaent, aquesta part més petita la trasllada a una altra de congènere. Així és com el cos sent dolor o plaer mitjançant la part més petita, puix que en la part més petita s'hi troben incloses totes les parts, i aquestes, en traslladar aquella sensació a llurs congèneres, ho comuniquen tot».

S. Pau, decidit a acabar amb la manca d'harmonia interna en la comunitat cristiana de Corint, sap que la referència al cos humà és idònea per als seus propòsits. Un sol cos amb diferents membres, cap d'ells imposant-se sobre els altres; unitat sense escissió; membres preocupats els uns pels altres. Tot plegat, un llenguatge senzill, plenament intel·ligible; escollit justament per la seva capacitat de colpir l'enteniment i el cor d'homes de bona fe però egoistes al capdavant. Nogensmenys, fóra imperdonable no adonar-se que, tot i tractant-se de quelcom tan proper als éssers humans com llur cos, és la "ciència mèdica com a tal, amb segles d'existència i comptant amb un volum molt important de textos especialitzats, la que permet que la ment humana «respongui perfectament als estímuls». Doncs bé, la idea de la unitat en el si de la pluralitat, l'harmonia, la conjuminació, l'intel·ligent trasllat d'ordres d'un extrem a l'altre de la unitat, el sentiment conjunt i compartit, en suma, tot el que hem llegit en un de tants fragments possibles, constitueix una base permanent on poder recolzar-se. Allò que la Medicina ha anat difonent ha esdevingut ja patrimoni cultural dels homes, cada cop més conscients de la complexa però unitària màquina de llur cos, farcida d'interdependències i lligams estrets. De la Medicina han après que cal parar esment en la naturalesa humana i aprendre la lliçó; en cas contrari, corren el risc de desaprofitar un cabal enorme de coneixements. Per comprovar-ho potser no hi ha res més indicat que llegir un fragment del *Sobre la naturalesa de l'home*¹⁰: «Totes aquelles malaties que s'originen en la part més forta del cos (ἀπὸ τοῦ σώματος τῶν μελέων τοῦ ἰσχυροτάτου) són les més terribles. I, en efecte, si resten allí on han començat,

¹⁰Nat. Hom. I, 10 (L. VI).

serà forçós que, patint com pateix la part més forta, pateixi tot el cos (ἀπαν τὸ σῶμα πονέεσθα). Si arriben des de la part més forta a alguna de les parts més febles, els remeis són difícils. En canvi, totes aquelles malaties que, provinents de les parts més febles del cos arriben a les més fortes, tenen una solució més fàcil, car, en raó de la pròpia força, queden consumits fàcilment els humors que hi afluïxen». Evidentment, el fet que hom faci distinció entre unes parts i unes altres del cos segons que siguin més fortes o més febles, no invalida el que hem dit fins ara, per tal com, en darrer terme, el cos, com a unitat integral que és i amb independència que "triomfi" o no, es veu empès a actuar allí on es declara la malatia o on aquesta pugui traslladar-se¹¹.

De la Medicina podríem traslladar-nos a la Filosofia. En pocs àmbits com aquest, la ciència mèdica exercí un influx tan gran. Però no és això el que desitjo d'analitzar, ans facilitar textos dels que es despren un missatge, una "saviesa", que afaïçona la ment humana i la deixa preparada per a la intel·lecció, si s'escau, de missatges paral·lels. Pertany el primer al Fedre de Plató, vertader patrimoni de la cultura occidental per mor d'aquella famosa palinòdia. L'enlaïment de l'ànima humana vers el món de les Idees que allí es representa, ànima moguda, inspirada i sotragada per l'amor, es convertí en èpoques posteriors -ell i les imatges que el sustenten- en el "paradigma" per excel·lència. El Fedre, però, no parla només de l'amor i de la Bellesa-Bé, parla sobretot de la bona retòrica. El fet de saber dominar la tècnica del discurs és, senzillament, indispensable, per bé que el fet de saber donar-li la unitat necessària conjuminant bé les parts és garantia segura d'èxit: «Cal que tot discurs tingui una constitució semblant a la d'un animal (ὡσπερ ζῴον συνεστάναι), amb un cos propi (σῶμα τι ἔχοντα αὐτον αὐτου), de manera que no quedi mancat ni de cap ni de peus (ἀκέφαλο μήτε ἄπουν), sinó que tingui part central i extremitats,

¹¹No crec pas necessari insistir més en la idea -en el concepte científic- de la unitat harmònica del cos humà present en tants i tants textos del *Corpus Hippocraticum*. Diré només que hom pot resseguir abastament diferents reflexions al respecte en els primers capítols, p.e., del tractat que acabem de citar, el *Sobre la naturalesa de l'home*.

escrites de forma que les unes es relacionin amb les altres i amb el conjunt (τρέποντα ἀλλήλοις καὶ τῷ ὅλῳ γεγραμμένα)»¹².

Tal com veiem, abans que S. Pau d'altres descobriren ja l'avinentesa d'endinsar-se en l'anatomia humana per tal de trobar-hi l'exemple adient, el paradima per referència al qual tot esdevindria clar i diàfan. Ningú no dubta que la visió de qualsevol objecte desmembrat provoca reaccions de desgrat, però, si davant nostre tenim el cos d'un animal, d'un ésser viu, en aquestes condicions, el desgrat es transforma immediatament en repugnància. Tot allò que té vida pròpia i que està dotat de moviment precisa d'una bona conjunció dels seus membres per poder exercir la seva "superioritat". Que potser gosarem negar que un animal, un cos amb vida, mai no podria ser vist com a tal si fos acèfal i àpode? No, no gosaríem perquè ofèn el sentit comú. Un cos vivent té cap i peus, té una part central i unes extremitats, i, per damunt de tot, entre el conjunt i les parts hi ha una relació d'ajustament i conveniència que permet d'augurar un funcionament correcte. L'apòstol de Tars no té dubtes de la naturalesa animal, d'ésser viu -perdoneu el símil- de la comunitat de Corint, comunitat d'homes i dones dissortadament immersos en dissensions entorpidores. Conseqüentment, l'ús del cos humà com a paradigma convincent resulta inqüestionable. Tanmateix, l'apostol sap també, como ho sabia Plató, que l'èxit de les seves paraules depenia precisament del fet que aquestes, tal vegada percebudes inconscientment com un tot, presentin una bona constitució, «de manera que (el discurs) no quedi mancat ni de cap ni de peus, sinó que tingui part central i extremitats, escrites de forma que les unes es relacionin amb les altres i amb el conjunt».

Fixem-nos, doncs, com segles abans de l'Epístola als Corintis existia ja un lloc comú del que poder treure'n profit en camps diversos. De fet, i seguint un altre cop el mestratge de Plató -amb qui S. Pau podria coincidir totalment-, només cal que l'home que és bo i cerca el bé amb les seves paraules, l'home que mai no parla eixelebradament sinó amb els ulls posats en un

¹²Pl. Phdr. 264.

objectiu concret (πρὸς τι), actuò com actua qualsevol artesà, puix que «cadascun, sigui pintor, arquitecte o constructor de vaixells, disposa en un cert ordre (εἰς τάξιν τινα') tot el que pugui arribar a emprar, obligant totes les parts a juntar-se i amotllar-se (πρέπον εἶναι καὶ ἀμότητειν), fins que el conjunt queda constituït com quelcom amb ordre i proporció (ἕως ἄν τὸ ἅπαν ξυστήσῃται τεταγμένον τε καὶ κεκοσμημένον πρᾶγμα)». (Permeti'm el lector que, en aquest cas, no adjunti en nota la procedència exacta de la cita, car m'interessa remarcar que la darrera observació prové del *Gòrgias* (503e-504a), diàleg aquest acompanyat sempre de l'explicitació del seu contingut amb un "o de la Retòrica").

I, ja que ens movem en el camp de la Filosofia, no em ser estar de presentar un text respecte del qual hem d'adoptar certament tot tipus de prevencions. En efecte, és ja molt difícil d'escatir fins a quin punt un tal Hisdosus, a propòsit d'un text tan tardà com el comentari de Calcidi del *Timeu* de Plató, pot encara transmetre amb un mínim de fidelitat el sentit originari d'un fragment d'Heràclit. L'enigmàtic i fosc filòsof d'Efès, en parlar de l'ànima, sovint ens deixa sumits en la perplexitat, però podríem admetre, si més no, que el símil que donarem a conèixer tot seguit no desmereix en absolut el seu enginy: «De la mateixa manera que l'aranya, trobant-se com es troba enmig de la teranyina, sent immediatament quan una mosca trenca algun fil seu i ràpidament s'hi encamina com si li dolgués el trencament del fil, així també l'ànima de l'home (hominis anima), si alguna part del cos rep mal (aliqua parte corporis laesa), s'hi encamina com si no suportés el dolor del cos, al qual està unida de manera firme i proporcional (cui firme et proportionaliter iuncta est)»¹³.

Si fins ara el cos, en el marc de les cites presentades, palesava una unitat i coherència totals, aquesta de ben segur queda automàticament incrementada quan hom emfasitza la idea del cos com a "ens animat". L'ànima, unida al cos fermament i proporcionada, esdevé la millor garantia per a una cura

¹³Hisdosus Scholasticus ad Chalcid. Plat. Tim. (cod. Paris 1. 8624 s. XII f 2. DK, 67 a).

providencial. Ella és la garantia de la percepció immediata del mal rebut, i la garantia d'una acció també immediata i eficaç, car, com deia S. Pau, «*quan un membre pateix, pateixen tots els membres amb ell*», i no diguem ja el seu principi rector. Si no anem errats, per tant, Heràclit, amb totes les cauteles que calgui prendre en aquesta ocasió, participaria igualment d'un "fons de coneixements" comú del qual l'apòstol podrà seguir proveint-se segles més tard.

Això no obstant, espero que em sabreu perdonar si, abusant sens dubte d'un text dubtós, se m'antulla de tenir-lo per emblemàtic del S. Pau que comentem. No voldria pas ofendre la sensibilitat de ningú, però imaginar-me aquest tossut i de vegades força obsés personatge com l'home-aranya decidit a no permetre que cap mosca impertinent -entengui's tot tipus d'egoisme humà poc propens a crear harmonia -trenqui la teranyina teixida pacientment i resolta, em resulta molt i molt temptador.

D'altra banda, el fet d'haver portat a col·lació les hipotètiques paraules d'Heràclit, em permet ara de transitar fàcilment vers aquells en els quals el seu influx es deixa sentir sovint, els estoics. L'abast d'aquest treball no tolera llargues digressions, però era previsible que, més tard o més d'hora, m'aturés en aquell corpus doctrinal anomenat Estoïcisme que feu del cosmos, únic i compacte, el paradigma de la vida útil i profitosa. Probablement, cap moviment ideològic no ha enaltit tant i amb tant d'encert la unitat còsmica com el que és, com el que significa, ço és, ordre, coordinació d'una realitat immensa i plural on tot ocupa el seu lloc, on tot queda justificat. El món, el cosmos, l'ORDRE, pot de vegades no semblar-ho, però, més enllà de la limitada intel·lecció humana, les coses s'esdevenen en raó d'una llei universal que tot ho abasta i governa -llei que pot no coincidir amb les particulars necessitats humanes.

Heus aquí, doncs, sense més prolegòmens, la classe de text estoic que pot prestar-nos ara un gran servei. Forma part de les *Tusculanae Disputationes* de Ciceró i diu així: «*De la mateixa manera que l'analogia del cos (corporis similitudo), en allò que és dolent, arriba a la naturalesa de l'ànima, així també en el que és bo. Hi ha, efectivament, en el cos una salut, una*

bellesa... peculiars, i es troba també en l'ànima. De la mateixa manera que la bona constitució del cos (*corporis temperatio*), quan les parts de les quals constem concorden entre si (*cum ea congruunt inter se, e quibus constamus*), s'anomena salut (*sanitas*), així també en l'ànima, quan els seus judicis i opinions són harmònies (*concordant*)... I de manera semblant a com, en el cos, hi ha una certa configuració apropiada dels membres amb un cert encant en el color que s'anomena bellesa, així també, en l'ànima, la uniformitat i consistència dels seus judicis (*opinionum iudiciorumque aequabilitas et constantia*)... l'anomenem bellesa (*pulchritudo*)»¹⁴.

Val a dir que S. Pau necessita justament guarir l'ànima de la comunitat, per tal com, segons sembla, el criteri dels seus membres es troba desequilibrat i mancat de concordança. Només quan uns i altres, tant bon punt decideixin treballar de bell nou conjuntats i, aportant les aptituds generals, recuperin la salut-bellexa mental, anímica, d'esperit, el metge-pastor podrà sentir-se conhortat. Mai no podem quantificar, és clar, el pes específic d'aquesta mena d'arguments estoics en el pensament del sant, però són tants els deutes demostrats amb el Pòrtic que hom el preveu considerable, tan considerable, si més no, como el paper clau que la *corporis similitudo* juga en els raonaments precedents.

Certament, hom pot acudir a molts textos per confirmar una tònica general en el si de l'Estoa, però jo preferiria retrocedir fins a trobar-ne de pertanyents a un dels seus grans representants, Crisip: «Car, en el cos, aquestes coses (la salut i la bellesa) les delimità amb exactitud, fixant la salut en la simetria dels elements i la bellesa en la dels membres (*τὸ μὲν ὑγίαιαν ἐν τῇ τῶν στοιχείων συμμετρίᾳ θέμενος, τὸ δὲ κάλλος ἐν τῇ τῶν μορίων*). Ho manifestà clarament al llarg del paràgraf... on diu que la salut del cos (*τὴν μὲν ὑγίαιαν ἐν τῇ τοῦ σώματος*) és la simetria (*συμμετρίαν*) dels seus elements calents, freds, secs i humids, elements corporals, mentre que la bellesa (*κάλλος*) considera que no és fruit de la simetria dels elements, sinó de

¹⁴Cic. *Tusc. Disp.* IV, 13, 30. SVF III, 279.

*la dels membres (τῶν μορίων)*¹⁵. "La malaltia de l'ànima (ἡ δὲ τῆς ψυχῆς νόσος) és el més semblant al desordre del cos (ὁμοιοτάτη ἐστὶ τῆ τοῦ σώματος ἀκαταστασίῃ)"¹⁶.

Es que potser cal afegir que també S. Pau malda per aconseguir la simetria en el cos de la comunitat cristiana de Corint? Salut i bellesa foren adjectius que en un temps no gaire llunyà li esqueïen; ara, en canvi, ell ha de recompondre l'equilibri perdut i assolir així una bellesa o salut anímica que mai no hauria hagut d'abandonar. No oblidó, naturalment, que simetria és un terme que no apareix en l'epístola que estem tocant, però res del que hem llegit suara és aliè al seu esperit didàctic; no ho és, perquè l'apòstol s'inscriu, com crec anar demostrant, en una tradició ampla i extesa capaç d'acollir sota la seva "protecció" tots aquells qui vulguin emparar-s'hi.

Nogensmenys, abans de deixar l'Estoïcisme, voldria que el lector fixés l'atenció en un dels escassíssims textos llargs que se'ns han conservat de l'anomenada Estoa Antiga. Es tracta del *Sobre el matrimoni* d'Antípatre de Tars, l'últim gran representant del primer període de l'escola. Presento de bell antuvi les meves excuses perquè sóc conscient que m'apartaré un xic del símil que he procurat confrontar fins ara amb d'altres com més coincidents millor. Espero, tanmateix, que sabré demostrar l'oportunitat de l'exercici.

Antípatre de Tars manté que el jove noble preocupat pel bé de la seva ciutat veu en el matrimoni un deure ineludible. Un home sol és una unitat imperfecta que necessita ser complementada amb la presència de la dona. D'altra banda, aquest jove ha de fer créixer la patria; no ha de quedar privat de l'amor tendre dels fills, etc., etc. Per damunt de tot, però, el matrimoni és una mena d'unió, de conjunció de dues persones, molt i molt especial. No s'hi produeix cap tipus de desequilibri, sinó una barreja total i absoluta com la del vi i l'aigua: «*Les altres amistats i afectes s'assemblen a la barreja per juxtaposició (τὰς*

¹⁵Gal. De plac. Hipp. et Plat. V, 3. SVF III, 472.

¹⁶Gal. Op.cit. V, 2. SVF III, 471.

παρθέσεις μίξεσιν) dels llegums o qualsevol altra cosa similar; la de l'home i la dona, en canvi, a les totals (ταίς δι' ὄλων κράσεσιν) com la del vi i de l'aigua, els quals, per bé que es mantenen com a tals, es barrejen totalment»¹⁷. En aquesta mateixa línia, el savi estoic, servint-se d'Eurípides, aconsella als joves de tenir ben present que «la dona és allò més plaent (ἡδιστον) a l'home tant en la malaltia com en la dissort, si administra bé la casa, apaivagant el seu mal humor i alliberant la seva ànima de l'aflicció»¹⁸ (Exhorto tothom a assolir cotes més altes de filogínia). El consell, naturalment, s'ajusta a les exigències d'una època en què el plaer, el llibertinatge, etc. semblen haver-se fet amos de l'escena. Lluny de pensar, per tant, que el matrimoni «és una de les coses més penoses», o que l'arribada de l'esposa equival «a la invasió d'una ciutat per un exèrcit expedicionari» -vull subratllar que les cometes compleixen en aquest cas llur missió, ço és, reproduir literalment els termes-, els joves haurien d'adonar-se que: «És, doncs, com una persona que, pel fet de tenir una sola mà, prengués l'altra d'alguna part, o, tenint només un peu, n'obtingués un altre d'un altre lloc, de manera que pogués encaminar-se més fàcilment vers on vulgués... de manera similar, aquell que es casi obtindrà avantatges profitosos i útils al llarg de tota la vida. En lloc de dos ulls, per exemple, n'empra quatre i, en lloc de dues mans, un altre nombre igual, amb què poder fer, també més fàcilment, el treball manual. Encara que se'n cansin unes, podrà sortir-se'n amb les altres i, essent en total dos en lloc d'un, podrà tenir més èxit en la vida. En conseqüència, a qui jutja que l'arribada de l'esposa afeixuga la vida i la fa pesada, crec que li passa quelcom de similar a una persona que impedis d'adquirir més peus a fi i efecte de no arrossegar-los en cas d'haver de caminar molt, o censurés el fet de percaçar-se més mans, ja que el seu nombre representaria un destorb quan calgués fer alguna cosa»¹⁹. Heus aquí, doncs, una

¹⁷Stob. Florileg. LXVII 25. SVF III, Antipater Tarsensis 63.

¹⁸Ibid.

¹⁹Ibid.

bona manera, segons Antípatre, de vertebrar dues persones diferents amb l'ànim de crear una unitat superior i fèrtil. Consisteix a sumar sempre, no pas a restar, amb el convenciment que una bona articulació dels elements particulars aconseguirà sens dubte de millorar els resultats finals²⁰. S. Pau, és cert, anava per un altre camí i, a més, mai no se'ns mostra gaire-per no dir ben poc- partidari del matrimoni, però ambdós comparteixen, com resulta obvi, el mateix entusiasme per les possibilitats de la *corporis similitudo*.

I per acabar aquest recorregut per la tradició d'un mateix símil en àmbits i èpoques diversos, suggereixo que ens detinguem una estona en la "nova concepció històrica" representada per Polibi. No és aquest el lloc ni el moment de donar gaires detalls²¹ sobre un home singular nascut a Megalòpolis als voltants del 205 a.C., amb una educació acurada, no només literaria, sinó general que comprenia amplis coneixements d'astronomia, medicina, geometria, música, etc. En efecte, jo voldria centrar-me en l'anàlisi dels capítols inicials del llibre I de les *Històries*, a fi i efecte que, guiats per la seva encertada diagnosi del significat de l'aparició i afirmació del poder romà, hom pugui copsar el significat pregon d'alguns termes clau. Després, naturalment, hom tindrà l'avinentesa de confrontar-ho tot amb les paraules de S. Pau i de fer les inferències oportunes. Comencem, doncs.

Segons Polibi, cal aprofundir en una concepció somàtica de la Història. Per què? Perquè, després de la victòria dels romans sobre els cartaginesos, la historiografia ha d'amoïllar-se a una "panoràmica" diferent²². En els temps anteriors, els esdeveniments del món resultaven ser "esporàdics" (*σποράδας*), per tal com, en raó de llur iniciativa, resultat i lloc, eren tots

²⁰Sobre el matrimoni estoic, vegi's, p.e., Pau Gilabert, "¿Mujer, matrimonio e hijos en el Estoicismo Antiguo bajo el amparo de Eros?" *Emérita* LIII, fasc. 2º (1985)315-345.

²¹Vegi's, p.e., R. Sacks, *Polybius and the writing of History*, Berkeley 1981.

²²Tots els frs. que citaré a continuació formen part del llibre primer de les *Històries*, 3-5.

ells diferents. Però, d'aquella victòria ençà, «s'escau que la història ha esdevingut un tot orgànic-somàtica, amb forma de cos (σωματοειδῆ συμβαίνει γίνεσθαι τὴν ἱστορίαν), i que els esdeveniments d'aquí i d'allà resten trenats, entreteixits (συμπλέκεσθαι), amb una tendència comuna vers una única finalitat (πρὸς ἓν τέλος)». Roma, vençuts els cartaginesos, s'aplicà a Grècia i Asia i, deixant-se portar d'una concepció singular del seu destí, es proposà d'assolir -i ha assolit ja- l'imperi i el domini universals. Doncs bé, davant d'aquesta nova realitat, davant d'aquest canvi sense precedents en l'escena mundial, l'historiador no pot romandre ancorat en vells esquemes, ans ha d'optar per una pregona i decidida "revolució". Polibi ho explica així: «Allò peculiar de la meua obra i sorprenent per als nostres dies és el següent: que de la mateixa manera que la Fortuna ha adreçat gairebé tots els esdeveniments de l'univers cap una sola part i els ha forçat a donar llur anuència a un únic i mateix objectiu (καθ' ἕνα ἢ τὴν τύχην σχεδὸν ἅπαντα τὰ τῆς οἰκουμένης πράγματα πρὸς ἓν ἔκλινε μέρος καὶ πάντα νεύειν ἠνάγκασε πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν), així també cal, mitjançant la història i sotmetent-ho a una única sinopsi o visió conjunta (ὑπὸ μίαν σύνοψιν), exposar als lectors els mitjans amb què la Fortuna ha acararat l'acompliment de tots els seus designis». Per què imposa Polibi una nova direcció a l'art de la Història? Perquè, «cap historiador contemporani s'ha aplicat a la sintaxi conjunta dels esdeveniments (τῆ τῶν καθόλου πραγμάτων συντάξει)». El problema dels historiadors del seu temps, segons Polibi, és que «molts han treballat les guerres particulars (τοὺς κατὰ μέρος πολέμους) i alguns esdeveniments simultanis, mentre que ningú ... no s'ha posat a examinar mai la marxa general i conjunta dels esdeveniments (τὴν δὲ καθόλου καὶ συλλήβδην οἰκονομίαν τῶν γεγενημένων». Així, és impossible que els qui escriuen aïlladament les històries puguin arribar a cap mena de sinopsi (συνιδεῖν), llevat que, pel fet d'haver recorregut una per una les ciutats més célebres, presumeixin d'haver comprès la forma de tot el món, la seva situació i disposició conjunta (τὸ τῆς ὅλης οἰκουμένης σχῆμα καὶ τὴν σύμπασαν αὐτῆς θέσιν καὶ τάξιν). Les paraules finals, i sobretot pensant en S. Pau, voldria reproduir-les

literalment: «Això no és en absolut versemblant, car jo almenys opino que als convençuts que, mitjançant la història particular, poden assolir una visió convenientment sinòptica de la totalitat (μετρίως συνοψεσθαι τὰ ὅλα), els passa quelcom de semblant al que també pateixen tots aquells qui, en veure els membres esquinçats d'un cos viu i formós en un altre temps (ἐμψύχου καὶ καλοῦ σώματος γεγονότος διερριμμεῖνα τὰ μέρη θεώμενοι), arribessin a creure's testimonis oculars del vigor i la bellesa del mateix ésser viu. Car, si algú unís de sobte i tornés íntegrament l'ésser viu (εἰ τις αὐτίκα συνθειῆς καὶ τέλειον αὐθις ἀπεργασάμενος τὸ ζῶον) al seu aspecte i sana aparença vital anterior i, després, el mostrés de nou als observadors, crec que tots ells reconeixerien immediatament que abans s'havien distanciat molt de la realitat, i s'havien acostat, en canvi, als somniadors. Certament, és possible de fer-se una idea del tot per una part (ἐννοίαν μὲν γὰρ λαβεῖν ἀπὸ μέρους τῶν ὅλων δυνατόψ) però és impossible assolir ciència i coneixement exactes. Conseqüentment, he de concloure que la història particular contribueix molt poc a tenir seguretat i experiència en la universal (πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐμπειρίαν καὶ πίστιν). Només a partir de la travada i acarament (συμπλοκῆς καὶ παραθέσεως) de totes les parts, i també a partir de llur semblança i diferència, un bon observador podria arribar a obtenir de la història profit i delectació».

Val a dir que, d'aquesta interessant declaració d'intencions sobre les noves i obligades perspectives de la ciència historiogràfica, l'apòstol de Tars podria treure'n un profit incommensurable. Ell és el primer interessat que els cristians de Corint no esdevinguin, cadascun en l'àrea de la seva acutació, episodis aïllats, esporàdics. Ningú com ell malda perquè la dita comunitat recuperi de bell nou els atributs propis d'un ésser viu amb un cos (σῶμα) que treni les diferents parts o aptituds en un objectiu comú, és a dir, aconseguir que l'"animal" tingui prou salut com per poder evitar entrebancs inútils. S. Pau no es cansarà de repetir que tots i cadascun dels carismes existents en el si de la comunitat han de treballar, no pas des d'una perspectiva egoista i unilateral, ans sinòptica i plenament

sintàctica. Tan sols aquesta consciència -o, si no pot ser, aquesta senzilla visió estratègica- els permetrà de defugir el desajustament palès entre allò que d'habitud fan i allò veritablement innovador que, com a cristians, haurien de fomentar: la conjuminació, sàvia i intel·ligent conjuminació, de totes les forces existents sense pèrdues estèrils d'energia. S. Pau deia que, quan un membre pateix, pateixen tots amb ell; Polibi alerta sobre els perills de confondre un cos mort de membres esquinçats amb un altre ple de vida i formós. La idea no és exactament la mateixa -seria estúpid negar-ho-, però una vegada més caldrà admetre que ambdós són persuasius en la mesura que saben endinsar-se en els secrets de la variada i fructífera *corporis similitudo*.

Fins aquí la configuració d'un mosaic per referència al qual hom pot copsar, al meu entendre, la indubtable habilitat retòrica d'un home decidit a actuar sempre que cal, i a fer-ho amotllant-se a les coordenades culturals de qui l'escolta o llegeix. El missatge pot ser senzill -ho és, però tenim davant una senzillesa estudiada, possibilitada per l'existència d'un rerefons permanent que fa que els arguments brollin amb fortes dosis de persuasió. Per la meua part, com a filòleg preocupat per inserir els textos en el marc que els correspon, m'he hagut de contentar aquest cop de plantejar diferents alternatives -totes elles deutores d'una ciència mèdica que ja "s'ha imposat"- i reconèixer alhora l'originalitat del qui se'n sap deutor però no presoner. S. Pau pot estar bevent del suport teòric i formal que nodreix el conjunt de les fonts adduïdes. No importa massa esbrinar relacions concretes i exactes -suposant que això fos possible. Em dono per satisfet si he ajudat a dibuixar els contorns d'una eina comuna que pertany ja a tots i que permet de maniobrar amb una comoditat total i absoluta. Res més; perdoneu que clogui aquest treball amb una cita un xic -potser massa llarga. Ho faig perquè diu molt del perquè el cristianisme i el món clàssic estaven cridats a trobar-se continuament en espais compartits, on les fronteres personals i pròpies queden difuses. I ho faig també perquè l'analogia del "cos orgànic" fa de nou acte de presència per ajudar-nos a resoldre els interrogants que

sovint -i de forma innocent- poden ser plantejats: «Christians found as much to be offended by in the hedonism of the Greek atomists as in their view of the psyche, and greatly preferred the moral doctrines of Plato, Aristotle, and the Stoics. The theory of the Closed World found in nature an eternal organic structure, in which man had a peculiarly honored place at the top of a hierarchy of living forms. The view of the cosmos as an organism suggested that each living form must have a function in the system, just as each of the organs does in a living creature. The function of an organ must be discovered by looking at what it does uniquely, or what it does best. If we look at man's position in the world in this light, his capacity for reasoning appears to be his distinguishing character. Hence, it seemed that the exercise of reason must be man's moral goal; and Plato, Aristotle, and the Stoics all adopted this view of human morality, with some variations of detail»²³

²³D. Furley, *The Greek Cosmologists*, Cambridge 1987, p. 7